

כפרת שעייר המשתלח

נשאלתי על דבר הסתירה בדברי הרמב"ם, שבהלכות תשובה (פ"א ה"ב) כתב שאם לא עשה תשובה - "אין השעייר מכפר לו אלא על הקלות", ומשמע שעל הקלות השעייר מכפר אפילו בלא תשובה, והרמב"ם שם הגדיר "קלות":

ושאר מצות לא תעשה ומצות עשה שאין בהן כרת הם הקלות.

נמצא איפוא שהשעייר המשתלח מכפר על לא תעשה גם כשלא עשה תשובה, ואילו בהלכות שגגות (פ"ג ה"ט) כתב הרמב"ם:

חייבי חטאות ואשמות ודאים שעבר עליהן יום הכיפורים חייבין להביא לאחר יום הכיפורים.

וקשה - הרי שעייר המשתלח מכפר גם על מי שלא שב, וק"ו כאן שהמדובר בשוגג שהרי רק השוגגים מביאים חטאת (אם כי אשם מביאים גם על המזיד), ומה שייך שיביא חטאת אחר ששעייר של יום הכיפורים כבר כיפר עליו מחטאתו?

ודוחק לומר שכיוון שכבר זכה המזבח בקרבן זה, על כן מוטל על האדם חיוב להקריבו בכל זאת; שהרי סוף סוף לא שייך להביא חטאת שלא על חטא, והרי אפילו מי שבפועל הפריש בהמה לחטאת ונתכפר לו באחרת - דינה שהולכת למיתה (רמב"ם הלכות פסולי המוקדשין פ"ד ה"א), ויש מקרים שרועה עד שיפול בה מום ותימכר ויפלו דמיה לנדבה (שם הלכה ח').

ואם כן - אפילו נטען שכבר זכה המזבח בקרבן זה (מה שלענ"ד דחוק מצד עצמו במציאות שלא הפריש בפועל בהמה לצורך החטאת), מכל מקום לכל היותר שייך לומר שבדמי הבהמה יקריבו נדבה, אבל לא שיקריבו ממש קרבן חטאת לאדם שנתכפר כבר מחטאתו. אדרבה - הרי יש בזה בעיה של הבאת חולין בעזרה, ואפילו

אם ננקוט כמאן דאמר שאין זה מדאורייתא¹, מכל מקום איסור דרבנן ודאי קיים בדבר.

והנה חשבתי ליישב על פי דברי הרמב"ם עצמו במורה נבוכים ח"ג פרק מ"ו, שביאר בטעם שעיר המשתלח שאינו דומה לשום קרבן חטאת ציבור אחר, ועל כן לא נרצה לא לזביחה ולא לשריפה ולא להיקבר כלל, וכתב שם שכל המעשים שנעשו בו עניינם משל - להביא מורא בנפש עד שתתפעל לתשובה, והמאירי בספרו חבור התשובה בחלק "משיב נפש" פרק י"ג מאמר ב' הביאו, וכתב שמכל מקום השעיר הוא סיבת הכפרה, והתשובה היא הכפרה עצמה.

נמצא שלהסבר זה שעיר המשתלח איננו בדיוק קרבן במשמעות הפשוטה של הדבר. ועל גבי זה ניתן להוסיף ולומר דהנה התוס'² ביארו שהגמרא שם לא שאלה ממצוות לא תעשה אלא רק ממצוות עשה, כי במצוות לא תעשה גם אם עשה תשובה אין מוחלין לו לגמרי אלא רק מקלין לו הדין. ואם כן - ניתן לומר שזה גם עניין כפרת שעיר המשתלח שכאמור אינו קרבן במובן הרגיל של המושג, ונמצא שאינו כפרה גמורה, ולכן עדיין יש מקום להביא קרבן חטאת. מעין מי שהביא אשם תלוי, שאנו אומרים שזה מועיל לו לעת עתה להגן עליו מן הייסורים, אבל אם נתברר לו אחר כך שבוודאי חטא - מוטל עליו להביא קרבן חטאת.

אמנם לעניות דעתי גם זה דחוק, וכן המנחת חינוך במצווה שס"ד סק"ד ביאר את שיטת הרמב"ם באופן השונה מסברת התוספות. אמנם, אין זה קושי כה גדול, שהרי נאמרו עוד יישובים באחרונים המבארים את שיטת הרמב"ם, אך מכל מקום אין מקור לשיטת הרמב"ם לומר כיסוד התוס' הנ"ל.

מלבד זה - הרי כל פשטות לשון הרמב"ם בהלכותיו, שכפרת השעיר היא כפרה גמורה כפשוטה וככפרת כל קרבן חטאת ציבור, כך שאת דברי הרמב"ם במורה נבוכים והמאירי שהביאם נראה לבאר כנתינת טעם בדבר, אבל לא במובן של נתינת גדר הלכתי מיוחד לשעיר המשתלח, ואם כן נמצא שחזרה קושיה למקומה.

על כן נראה שחייבים לומר כדברי המנחת חינוך³ הכותב שחטאים שהם בני קרבן או איזה עונש אחר בידי אדם, אין יום הכיפורים ושעיר המשתלח מכפרין, אלא רק סוג קרבן הכפרה הספציפי שכתבה התורה הוא זה שמכפר. וביאר בטעם הדבר כי

1 עיין בפסחים כב.

2 עיין בשבועות יב: תוס' ד"ה לא זז.

3 מצוה שס"ד סק"כ.

חטא שהתורה קבעה לו כפרה - רק זו כפרתו. ורק בחטאים שהתורה לא קבעה להם כפרה מיוחדת, נשנו גדרי חילוקי כפרה אלו.⁴

וכן נקט גם בהמשך דבריו (שם סק"ל), שעל אותם חטאים שאינם בני קרבן, מכפר השעיר המשתלח. והביא את המשנה בשבועות דף ב:; ששעיר המשתלח מכפר על קלות, וקלות היינו עשה ולא תעשה, וברור לפי דברי עצמו שם שכוונתו על אותם לא תעשה שאין בהם קרבן חטאת.

המנחת חינוך ציין את דברי הגמרא בשבועות ח ובכריתות כה. במסכת שבועות דנים בשעירים הנקרבים, ועל סמך התוס' במס' שבועות ח: ד"ה "ונכפר", י"ל שק"ו בשעיר המשתלח, אבל עדיין יש מקום לבעל דין לחלוק. ברם במסכת כריתות נאמרו דברים אלו במפורש גבי שעיר המשתלח, כך שביחס לסוגיות הש"ס, הגמרא עצמה דנה בנושא. ברם לשון הרמב"ם המנוסחת כל כך בסתם טעונה ביאור.

ברם לאחר עיון מדוקדק ברמב"ם, יש לומר שהדברים טמונים בלשונו בהלכותיו. בהלכות סנהדרין (פרק י"ט) מנה רשימת לא תעשה שלוקין עליהם (שהם 207), לנושא שלנו כפרת שעיר המשתלח שאיננה על חייבי כריתות יש להתחשב ברשימת הלא תעשה שלוקין עליהם ואין בהן כרת או מיתה (שהם 168, שם הלכה ד'), בהלכות שגגות (פ"א ה"ד) מנה הרמב"ם רשימת חייבי חטאות שהם 43, נמצא שדברי הרמב"ם בהלכות שגגות (פ"ג ה"ט) חלים על אותם לאווין שמביאים עליהם חטאת ובהם לא מתכפר בשעיר המשתלח, ואילו בהלכות תשובה (פ"א ה"ב) דבריו הם על שאר 125 הלאווין שאין בהן חטאת. ואין להקשות מדוע לא פירש זאת הרמב"ם בהלכות תשובה שהרי כתב שם:

ושאר מצות לא תעשה ומצות עשה שאין בהן כרת

המילים "שאיין בהם כרת" מוסבות גם על הרישא שבדבריו - "מצות לא תעשה". קרבן חטאת מביאין רק על עברה שחייבין על זדונה כרת (הלכות שגגות פ"א ה"ב). נמצא שאכן נתבארו דברים אלו בלשון הרמב"ם בהלכותיו.

יש להוסיף להנ"ל מתבאר ששעירים הנקרבים מכפרים רק על דבר שבמהותו הוא בר קרבן, רק שאדם זה אינו בר קרבן או כי חטא במזיד או כי היה פגם בידיעתו, ונמצא שאין בשעירים אלו שוני מהותי מכל קרבן חטאת. ברם שעיר המשתלח מכפר

4 ויש לסייע לזה מכך שאכן כל חטאות הציבור כפרתן היא על דברים שאינם מתכפרים באופן רגיל בשאר קרבנות.

גם על דברים שבמהותם אינם ברי קרבן (עיין שבועות ח: תוס' ד"ה מאי, וכריתות כה: הגהות שיטה מקובצת סק"ח בשם גליון) כך שדברי הרמב"ם במורה נבוכים ובעקבותיו המאירי בחבור התשובה עולים בקנה אחד עם ביאורנו זה, ויש בדברים גם משום בירור גדרו ההלכתי של שעיר המשתלח.